

Omstreden insecticide

Onzichtbare sluipmoordenaar van insectenetende vogels?

‘Het is niet zo dat de vogels dood uit de lucht vallen’, vertelt Ruud Foppen. Hij is bioloog en onderzoeker van Sovon Vogelonderzoek Nederland. Maar in landbouwgebieden waar het gewasbeschermingsmiddel Imidacloprid intensief wordt gebruikt, verdwijnen de insectenetende vogels. Of de terugloop van het fazantenbestand in Nederland hiermee verband houdt? Daar zijn ook andere verklaringen voor.

Imidacloprid, een insecticide uit de groep van de neonicotinoïden, is omstreden na een onderzoek van Sovon en de Radboud Universiteit. ‘Als ik de ernst van de zaak moet duiden op een schaal van 1 tot 10, kom ik ver boven de 5 uit’, aldus Ruud Foppen. Samen met onderzoekers van de Radboud Universiteit en collega’s van Sovon probeert hij bepaalde vogeltrends te verklaren. Recentelijk publiceerden zij een artikel in het gezaghebbende tijdschrift *Nature* waarin zij vaststelden dat in een aantal landbouwgebieden waar Imidacloprid in hoge concentraties in het oppervlaktewater wordt aangetroffen, het aantal insectenetende vogels de laatste 15 jaar sterk is achteruitgegaan.

Ongewervelden

Foppen legt uit dat er al sterke aanwijzingen waren dat Imidacloprid - het meest

gebruikte gewasbeschermingsmiddel ter wereld - veel invloed heeft op de macrofauna van het oppervlaktewater. Een negatieve welteverstaan. ‘Met de macrofauna bedoelen we ongewervelden die in of onder water leven zoals kevers, slakken, platwormen maar ook de larven van insecten als muggen en libellen. Onze

Foto: Titia Jekel

hypothese was dat als het aanbod van de macrofauna afneemt, dit hoogstwaarschijnlijk ook gevolgen heeft voor andere dieren, zoals de insectenetende vogels die voor hun voedsel voor een belangrijk deel van deze ongewervelden afhankelijk zijn. Omdat we over veel vogelgegevens beschikken zijn we dat nagegaan.’

Foto: Erik van Til

Tekst: Douwe Anne Verbrugge

De onderzoekers analyseerden gegevens over de aanwezigheid van 15 vogelsoorten in verschillende gebieden in heel Nederland. Foppen: ‘Daarnaast beschikken we over gegevens van de waterschappen - verspreid over heel Nederland - met monsters waarin de hoeveelheid Imidacloprid was gemeten. Toen we die twee sets met gegevens over elkaar heen legden, waren er duidelijk linken. In het rivierengebied waar veel fruitteelt is, aan de oostgrens in Nederland met veel akkerbouw, in het Westland met z’n kassen en in de Bollenstreek zagen we hoge concentraties van Imidacloprid in oppervlaktewater. Dat waren ook de plekken waarin gemiddeld genomen de afgelopen jaren een forse afname van insectenetende vogels werd vastgesteld. Een correlatie kan op toeval berusten en andere factoren kunnen veel belangrijker zijn, maar een groot aantal andere mogelijke oorzaken - zoals bijvoorbeeld verstedelijking - biedt geen verklaring voor de terugval van het aantal vogels in

CTGB

Het CTGB (College voor de Toelating van Gewasbeschermingsmiddelen) laat weten dat zij aan staatssecretaris Dijkema een advies heeft uitgebracht over het gebruik van Imidacloprid. Alleen wil het CTGB op dit moment nog geen uitleg of toelichting geven op het eigen advies. Eerst behoren de staatssecretaris en de Tweede Kamer geïnformeerd te worden voordat het CTGB-advies publiekelijk bekend wordt gemaakt.

deze regio’s. We kunnen dus geen andere factor vinden voor het bestaan van deze correlatie en dat doet vermoeden dat er een wezenlijke samenhang is tussen de aanwezigheid van Imidacloprid en de afname van insectenetende vogels in die gebieden.’

Oren en ogen in het veld

Voor verder onderzoek naar de vogelstand roept Foppen jagers, natuurliefhebbers en vogelaars op om goed te registreren of vogelsoorten toe- of afnemen in het gebied dat zij beheren of waar ze komen. ‘Goede tellingen van aantallen

en verspreiding van soorten leveren de bouwstenen voor wat met een modern woord ‘citizens science’ wordt genoemd en dat is voor ons echt van groot belang. Leg de data volgens geldende protocollen goed vast. De jagers zijn voor ons in die zin ook de oren en ogen in het veld.’ Akkerbouwer en jager Mart den Hollander vertelt dat het aantal fazanten de laatste jaren bij hem op het Zeeuwse Walcheren schrikbarend snel is afgenomen. ‘Ik denk dat dit het meest fazantenrijke gebied van Nederland was. We beheren zo’n 300 hectare, vroeger schoten we jaarlijks zo’n 100 fazanten, nu nog zo’n 15 tot 25.

Foto: Meijco van Velzen

Foto: Boerenbusiness

En dit is niet zomaar een tijdelijk dipje in het fazantenbestand.' Maar of dit aan het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen ligt, betwijfelt hij. 'Zes jaar geleden werden de vos en de havik hier voor het eerst gesignaleerd. Waar de fazanten voorheen vrij over het veld liepen, zie ik ze nu amper. Aan het aanbod van insecten kan het niet liggen. Ik heb 12 meter brede faunaranden om al mijn percelen liggen.'

Fazant

Of de terugval van de fazant in Nederland toe te schrijven is aan het gebruik van Imidacloprid, weet ook Sovon-onderzoeker Ruud Foppen niet. 'Dat is nog niet goed onderzocht. Fazanten eten naast insecten ook zaden. Wel weet ik van studies uit Engeland dat populaties van patrijzen sterk teruglopen als het aantal insecten in hun leefgebied afneemt.' Ook op de vraag of watervogels als de wilde eend afnemen door het gebruik van Imidacloprid - jonge pullen eten veel insecten - kan Foppen geen uitsluitend geven. 'Ook daarvoor is aanvullend onderzoek nodig. Maar de uitkomsten van ons onderzoek frappeerden mij wel. In het oppervlaktewater van gebieden zoals het Westland werd op veel plekken het toegestane maximum van de insecticide vele malen overtroffen. Dat hoort daar niet thuis. Gewasbeschermingsmiddelen behoren de planten te vrijwaren van bijvoorbeeld insectenvraat, en niet

het oppervlaktewater te bevuilden. Onze studie wijst erop dat er reden is tot grote zorg over de gevolgen daarvan.' Voor Foppen is duidelijk dat staatssecretaris Sharon Dijksma hun studie niet kan negeren. 'Ik kan me wel wat maatregelen voorstellen. Zo moet het toch mogelijk zijn om het water van de kassen op te vangen zodat het niet in de sloten komt. Maar ik laat besluiten over het beleid en eventuele maatregelen graag over aan de daarvoor aangewezen instanties. De landbouwers valt uiteraard niets te

verwijten mits ze zich aan de gebruiksvoorschriften houden, het betreft goedgekeurde gewasbeschermingsmiddelen.'

Andere oorzaken

Jaap van Wenum, beleidsadviseur Planten-gezondheid bij LTO Nederland, denkt niet dat het gebruik van Imidacloprid de oorzaak is van de terugloop van het aantal fazanten in Nederland. 'Het is een én-én-verhaal. Door schaalvergroting en ruilverkaveling in de agrarische sector zijn veel vogels, waaronder de fazant, naar de achtergrond verdreven. Alles wordt groter en efficiënter. Houtwallen verdwijnen en het voedselaanbod voor de vogels wordt steeds minder.

Het kan niet zo zijn dat het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen de enige oorzaak is van de achteruitgang van insectenetende vogels. Die gebruiken we al tientallen jaren, dus dat hadden we dan wel eerder gemerkt. Het is veel meer de manier waarop we in het algeheel landbouw bedrijven.'

Van Wenum is positief als het gaat om de terugkeer van de fazant. 'Steeds meer boeren creëren akkerranden en fauna-akkers: voedsel- en rustgebieden waar de fazant goed bij gedijt. Weliswaar gebeurt

Koninklijke Jagersvereniging: Onzichtbare werking moeilijk te beoordelen

'Als Koninklijke Jagersvereniging zijn we er ons volop van bewust dat het landelijk niet goed gaat met een aantal vogelsoorten', zegt Wim Knol, ecooloog van de Jagersvereniging. 'We kennen dat van de patrijs, grutto en veldleeuwerik. Voor veel jagers zijn de zichtbare oorzaken van achteruitgang van vogels wel bekend. Verlies aan biotoop en de kwaliteit ervan, te zware predatie door vossen en kraaien in kwetsbare perioden en de toegenomen intensivering in de landbouw. Door te investeren in biotoopbeheer zie je dat die teruggang kan worden gestopt. Daar zijn succesvolle voorbeelden van.

De onzichtbare werking van Imidacloprid is moeilijker te beoordelen. Uit de studie van Sovon wordt niet duidelijk dat er bij de betreffende broedvogels ook een werkelijk tekort is aan voedsel of vergiftiging optreedt. Het is een indirect verband dat wordt vastgesteld. Als het klopt had je die achteruitgang ook voor andere vogelsoorten verwacht, hoe zit dat dan? Wat je als jager kunt doen is samenwerken met grondgebruikers aan verbetering van biotopen. Voor een aantal vogelsoorten uit deze studie gaat dat zeker helpen. Voor de overheid ligt er een belangrijke rol om de onzichtbare oorzaken aan te pakken. Als Imidacloprid daartoe behoort dan is snelle actie noodzakelijk.'

dit met subsidie - vanaf volgend jaar kan ook een beroep worden gedaan op de vergroeningspremie in het kader van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid - maar de fazant krijgt er een eigen habitat voor terug. De agrarische natuurverenigingen spelen hierin een centrale rol.'

Oppervlaktewater

Los van alle mooie plannen en goede bedoelingen: moet Imidacloprid niet verboden worden? Van Wenum: 'Naar aanleiding van de bijendiscussie (bijensterfte werd in verband gebracht met het gebruik van Imidacloprid, red.) is de toelating van het middel al behoorlijk ingeperkt. En dat er een correlatie is tussen besmet oppervlaktewater en een terugval van insectenetende vogels in die gebieden, lijkt mij duidelijk. Daar waar het gehalte Imidacloprid in het oppervlaktewater boven de norm komt, moet worden

opgetreden. En dat is ook gebeurd. De kassen in het Westland moeten nu eerst hun water zuiveren voordat ze het lozen. Voor telers die nog geen zuiveringsinstallatie hebben is dat een behoorlijke investering. We zijn dan ook met het waterschap in gesprek of er geen centrale zuiveringsinstallaties kunnen komen. Wat ik wil benadrukken is dat we het probleem van de vervuiling van het oppervlaktewater ook niet groter moeten maken dan het is. Op nationaal niveau zijn het maar een paar kleine gebieden die hiermee te maken hebben. Insectenetende vogels in die gebieden zijn sterk afgenomen, maar het gebruik van Imidacloprid kan niet de oorzaak zijn van de afname van bijvoorbeeld het fazantenbestand in heel Nederland. Zoals ik al schetste heeft dat meerdere oorzaken. ■

Foto: Robert-Jan Asselbergs